

HILVERSOMS HISTORIE

Abraham Rademaker en de paniek van juni 1734

door Jan J. van Herpen

Jan J. van Herpen (1920) trad in 1940 in dienst van de AVRO en was achtereenvolgens medewerker op de muzikafdeling, omroeper, hoofd afdeling Gesproken Woord en redacteur Kunsten en Wetenschappen Radio. Hij kreeg vooral bekendheid als quizmaster bij het programma Hersengymnastiek. In 1982 ging hij met pensioen. Tot 1988 ordende hij het Archief van Dr. P.H. Ritter Jr. (60.000 brieven) in de Utrechtse Universiteitsbibliotheek en publiceerde hij Ritters briefwisseling met o.a. J.J. Slauerhoff, Willem en Jeanne Kloos, Herman de Man, Dirk Coster, Lodewijk van Deysseel en laatstelijk Jan Greshoff. Hij werkte mee aan tijdschriften neerlandistiek. Van zijn hand is ook Het Gooi in Tekst en Beeld (1987). Hij werkt als redacteur mee aan Aether, het kwartaalschrift van de Stichting Nederlands Omroep Museum. Bij gelegenheid van het derde lustrum van "Albertus Perk" in 1990 redigeerde hij de bundel Hilversum anno 1850.

Zijn brede belangstelling strekt zich zelfs uit tot chocolade hagelslag, waar hij intens van kan genieten.

Bange tijden

Stelt men de vraag: wie was de eerste met name genoemde tekenaar in Het Gooi?, dan denk ik dat het antwoord moet luiden: Abraham Rademaker. Hij wordt namelijk in 1734 vermeld.

We moeten een aanloopje nemen over tijdrekenschap. Kerstmis valt altijd op dezelfde datum: 25 december. Pasen en Pinksteren niet. Pasen valt op de zondag na de volle maan na 21 maart. De Paasdatum kan dus wisselen van 22 maart tot en met 25 april, een schommeling van maar liefst 35 dagen.

De uiterste datum is dus 25 april. Nu was men vroeger erg bang voor die uiterste datum, want er bestond een Latijns rijmpje:

Quando Marcus paschabit
Et Antonius pentecostabit
Et Joannes processionabit
Tunc totus mundus vae clamabit.

Vertaald:

Als Marcus Pasen viert,
En Antonius Pinksteren viert,
En Johannes op processie gaat,
Zal de hele wereld wee roepen.

Uitleg: Als Pasen valt op 25 april (de feestdag van Marcus) en dus Pinksteren op 13 juni (de feestdag van Antonius) en dus Sacramentsdag op 24 juni (de feestdag van Sint Jan) dan zal de hele wereld wee roepen.

De situatie van die uiterste Pasen is sinds 1666 vier keer voorgekomen. De vorige was 1943 en – heel merkwaardig – toen riepen we inderdaad ach en wee. De volgende is in het jaar 2038.

Dat Pasen op 25 april viel en Sacramentsdag op 24 juni, dat was ook het geval in 1734. De mensen waren toen doodsbenauwd en Jan Wagenaar vertelt in zijn Geschiedenis van Amsterdam, dat men elkaar aldaar wist mee te delen dat de katholieken al heimelijk schout, burgemeesters en schepenen hadden benoemd, die zouden optreden zodra op de gevreesde dag het stadsbestuur omver zou zijn geworpen. Men nam er serieuze maatregelen tegen. Niet alleen in Amsterdam. Ook in andere steden heerste de obsessie dat katholieken eenparig op zouden staan om protestanten te doen sneven, een sociologisch heel merkwaardige zinsverbijstering. J. C. van der Loos beschrijft de paniek in zijn *Vaderlandsche Kerkgeschiedenis*. Toen echter de omineuze dag in 1734 voorbij was, bleek er nergens iets ernstigs gebeurd te zijn. Zulke gevoelens van vrees zijn ons overgeleverd uit Amsterdam, Alkmaar, Hoorn, Den Haag, Overflakkee, Goes, Zuid-Beveland en... het Gooi.

Het DORP HILVERSUM in Gooiland liggende in aengename Zaeilanden niet ver van de Stadt Naerden, zoo als zich dat vertoonde in den Jare 1609.

Toen Abraham Rademaker, de graveur, op de morgen van die 24ste juni in Het Gooi zat te tekenen, 'quamen de boeren daer omstreeks, zich verbeeldende, dat hij daer iets verrigte ter bevorderinghe van die godloze onderneming, gewapent met knuppels en vlegels op hem af, met so veel vaert en geweld, dat hy nauelyks tijt had om de slagen van hunnen dommen yver met levensgevaer te ontvluchten; waervan hy zulk een doodelijken schrik zette, dat hy eenige maenden daerna den geest gaf.'

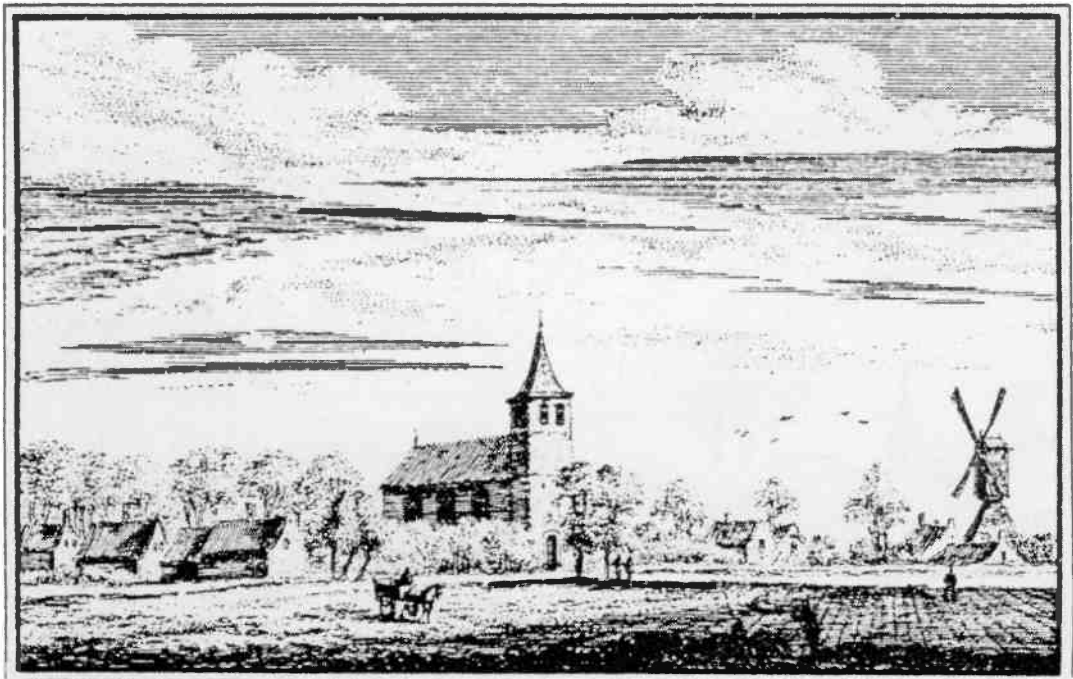
Wie was die Gooise graveur uit 1734? Swillens noemt hem inderdaad in zijn *Schilderslexicon*. Maar nu komt de teleurstelling voor ons: Abraham Rademaker was geen Gooierskind. Hij was in 1675 in Lisse geboren en is in januari 1735 in Haarlem overleden, hetgeen dus de mededeling bevestigt dat hij enige maanden na juni 1734 'den geest gaf'. Hij was autodidact en werkzaam in Amsterdam en Haarlem alstekenaar en etsers van talrijke topografische prenten, steden, dorpen, gebouwen, enz. In 1725 verscheen in Amsterdam van hem *Kabi-*

net van Nederlandsche outheden en gezichten: Vervat in 300 Konstplaten, verzamelt, getekent en in 't koper gebragt door den Konstryken Abraham Rademaker. Van dat boek gaf Schuyt & Co in Haarlem in 1975 een facsimile-herdruk uit.

Was hij dan al geen Gooier, wel houd ik staande, dat hij dan toch maar in 1734 in Het Gooi aangehouden werd. Laten we zeggen: niet de vroegst genoemde Gooise picturale kunstenaar, wel waarschijnlijk de vroegst genoemde picturale kunstenaar in Het Gooi, door een zotte volkswaan toetgetakeld met knuppels en vlegels en daaraan overleden.

Zou het mogelijk zijn de plek te vinden waar hij in 1734 zat te tekenen? In zijn boek staan afbeeldingen van 'Out Poortie tot Naerden', 'Hilversum Int Gooij' en 'Blarekum Int Gooij'. Was hij in 1734 met één van die afbeeldingen bezig?

Maar we moeten nog iets bedenken. Die 24ste juni 1734, dat Rademaker daar in Het Gooi onschuldig maar volgens Gooise boeren op verdachte wijze zat te tekenen, was ook Sint Jan.

A Rademaker fecit

BLAREKUM Int Gooy

1012

Het Dorp Blarikom in Gooilant omtrent de Stadt Naerden leggende in een Vrugtbaer gewest en goede Korelanden, volgens zynen toestant in den Jare 1612.

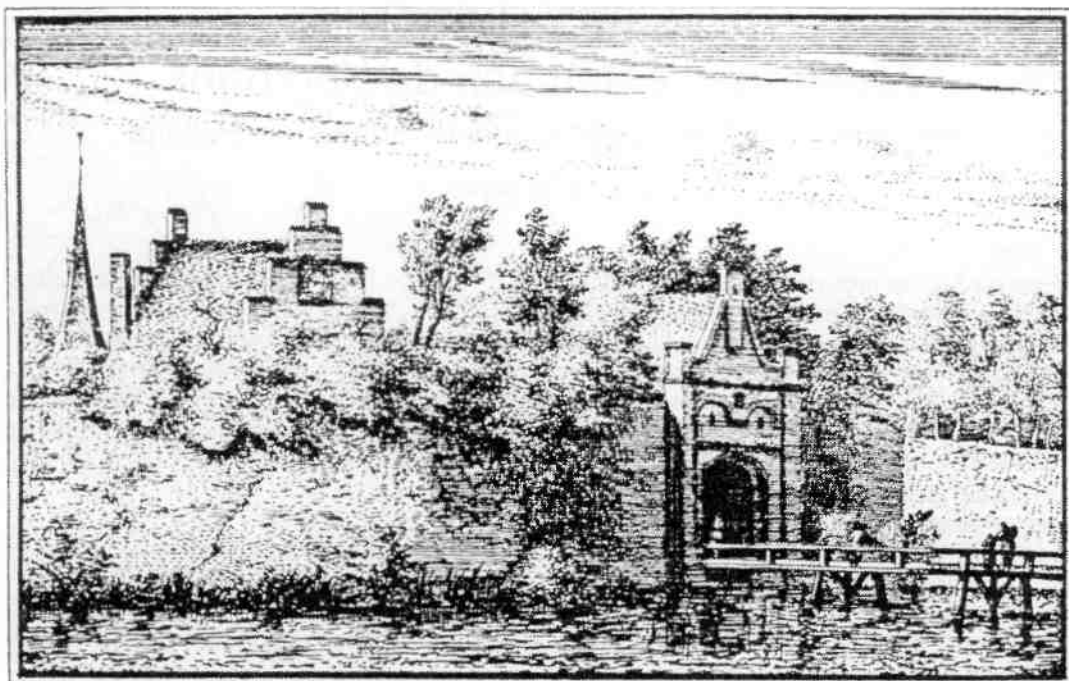
Met de processie uit Laren? Dat maakt het feit dat hij verdacht werd van andere dan artistieke bedoelingen opeens wat aannemelijker.

Over Goethe en andere “spionnen”

Het is overigens wel meer voorgekomen: verdachte tekenaars of vermeende spionnen. In zijn *Italienische Reise* vertelt Goethe dat hij op 14 september 1786 in Malcesine het oude kasteel wilde tekenen. Hij ging op de binnenplaats zitten maar bevond zich al spoedig temidden van een menigte. Hij bleef rustig doortekenen tot een man naar voren trad met de vraag wat hij daar deed. Als reiserinnering de toren natekenen, zei Goethe. De man gelastte hem ermee op te houden, greep het blad papier en verscheurde het. Nu kwam de burgemeester vragen waarom Goethe de fortificaties natekende. Goethe antwoordde het bouwwerk helemaal niet als een militaire versterking te beschouwen maar als een onverdedigbare ruïne. Men vroeg: maar wat is er dan voor belangrijks aan een ruïne? Goethe legde uit dat veel vreemdelingen juist om zulke ruïnes naar Italië kwamen. Maar de

secretaris van de burgemeester bleef bij de beschuldiging van spionnage. Misschien had Goethe die opdracht wel van keizer Jozef. Kom nou, zei Goethe, ik ben een Duitser en kom uit Frankfort aan de Main. Een vrouw uit de menigte stelde toen voor een zekere Gregorio te laten komen. Gregorio kwam, bleek Frankfort te kennen en begon een babbel met Goethe over Italiaanse families in de Duitse stad van wie Goethe allemaal nieuwtjes wist te vertellen. Gregorio verdedigt de dichtertekenaar dan bij de burgemeester als volkomen betrouwbaar en wantrouwen slaat om in grote vreugde. Het verhaal in het Dagboek eindigt met de zin: ‘Tegen middernacht bracht de waard mij naar de bark, het korfje met druiven dragend, dat Gregorio mij vereerd had, en zo nam ik afscheid van deze oever, waar ik bijna in handel gevallen was van de Laestrygonen.’

En er is tenslotte nog een derde verhaal. Nu van Willem Maris, het speelt in Duitsland. ‘t Was in die tijd krijg om Sleeswijk-Holstein. We hadden geen pas – wat dachten wij aan die oorlog! – En op zekeren dag zitten we heel kalmpjes op een

A Rademaker fecit

Out POORTIE tot NAERDEN

1670

Vermakelyk gezicht van een out POORTJE en nevens gelege WALLEN van de Stadt Naerden in den Jare 1670, naderhand by de Nieuwe Versterkinge afgebroken.

Moezelbrug te tekenen. 't Slot Ehrenbreitstein. Daar komen zo'n paar lange Duitse gendarmes achter ons: we moesten mee! Opschudding. Hele optocht van nieuwsgierigen: d'r werden twee opgebracht, hè! Twee spionnen die 't slot zaten te tekenen! En in 't hotelkamertje in Frankfurt – stel je voor die lange kerels in ons kleine vertrekje! – werd ons hele rommeltje doorzocht: toen bleek dat we geen spionnen waren. Maar terug naar de grenzen moesten we.'

Literatuur

H. Grotfend: *Taschenbuch der Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit* (Hannover, 1960, 10de druk), Jan Wagenaar: *Amsterdam*, enz. (Amsterdam, 1760), P.T.A. Swillens: *Schilderslexicon* (Utrecht/Antwerpen, 1976, 4de druk), Goethe: *Reis naar Italië* (Amsterdam/Antwerpen, 1967, 4de druk), J.C. van der Loos: *Vaderlandse Kerkgeschiedenis* (Amsterdam, 1949), Willem Frijhoff: 'De paniek van juni 1734'

Verkleinde titelpagina van de uitgave met 300 kopergravures van Abraham Rademaker uit 1725 (Heruitgave Schuyt & Co, Haarlem 1975).

KABINET VAN NEDERLANDSCHE OUTHEDEN EN GEZICHTEN:

Vervat in 300 KONSTPLAATEN, verzamelt,
getekent en in 't koper gebragt door den
Konst-ryken

ABRAHAM RADEMAKER.

Met eene korte Beschryving der zelve
in het Duitfch, Fransch en Engelsch.

T e A M S T E R D A M,

By WILLEM BARENTS, Boekverkooper op den
Nieuwezijds Voorburgwal, over de Nieuwstraat, 1725.